



Tanja Žigon: Zgodovinski spomin Kranjske: Življenje in delo Petra Pavla pl. Radicsa (1836–1912) (Knjižnica "Kronike" 12). Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2009, 469 str.

Tanja Žigon se že desetletje posveča raziskovanju zgodovine in nemške kulture. Le z odličnim poznavanjem obeh področij je mogla predstaviti njun preplet ter ju povezati z zgodovinskimi dogajanjmi na naših tleh v razgibanem 19. stoletju. Je avtorica številnih razprav in referatov na mednarodnih simpozijih, posebej pa moramo omeniti dve njeni monografski publikaciji: *Nemško časopisje na Slovenskem* (2001) in *Nemški časnik za slovenske interese – Triglav (1865–1870)* (2004). Zdaj pa je pred nami tretja, posvečena Petru Pavlu pl. Radicsu (1836–1912). Kot jo je v uvodu avtorica označila, je to "zgodba o intelektualcu 19. stoletja, o človeku, ki je v viharinem času, ko so Avstro-Ogrsko vedno bolj pestila mednacionalna nasprotja, uspešno preskakoval ovire, ki mu jih je na pot postavljala usoda, se spopadal s svojimi identitetnimi problemi, spoznal vzpone in padce, stiske in vesele trenutke, uspehe in neuspehe v zasebnem in poklicnem življenju ter se tako kalil. Kljub družinski obveznostim – bil je oče treh otrok – je z marljivim delom in raziskovalno zagnanostjo iz ljubitelja zgodovine in preteklosti svoje rodne dežele zrasel v cenjenega rojaka, kranjskega historiografa, ki je tik pred smrtjo s podelitvijo naziva cesarski svetnik dobil tudi najvišje javno priznanje za svoje delo." Ob njem je več kot 40 let stala in prispevala svoj delež kulturi na Kranjskem Hedwig Kaltenbrunner (1845–1919), Dunajčanka, ki tudi kot vdova ni odložila peresa.

Delo temelji na arhivskih virih, ki jih hranijo ljubljanske ustanove, listinah in drugem slikovnem dokumentarnem gradivu, ki je v Zagrebu še v družinski lasti. Ker je Radics sodeloval s posamezniki, ustanovami in založniškimi hišami v različnih nemških in avstrijskih mestih, so dokumenti o njegovem delovanju ohranjeni tudi v Gradcu, Ennsu, na Dunaju, v Münchnu, Nürnbergu ter Weimarju. Tanja Žigon je vse to gradivo zbrala, pregledala, obsežen fond v Narodnem muzeju Slovenije tudi uredila, nato pa na njegovi osnovi sestavila zgodbo, ki kljub strogo znanstveni metodi, ni pisana suhoparno in bralcu pričara čas z vsemi človeškimi dobrimi, slabimi stranmi in spletkami 19. stoletja na Kranjskem.

V številnih opombah (993!) niso citirani le arhivski viri in strokovna literatura, ampak tu najdemo podatke o številnih sodobnikih, sodelavcih in sopotnikih, ki so v 19. stoletju delovali na Kranjskem. Ob skopih orisih njihovega dela je več navedb za nadaljnje iskanje o delovanju teh pogosto tudi

manj znanih oseb. Tako nakazuje možnosti nadaljnjih raziskav za boljše poznavanje 19. stoletja. Posebej moramo opozoriti na slikovno gradivo, večina portretov je iz zbirke Radicseve pravnukinje dr. Dagmar Najberger Wacha, ki živi v Zagrebu.

Kot posebnost naj navedem še številne nemške citate virov. Žigonova se ni odločila le za navedbe arhivskih dokumentov in nas s tem prikrajšala za poznavanje originalnega besedila v nemščini. Na ta način omogoča bralcu – raziskovalcu, dostop do originalnega vira in s tem tudi morda do kakšne druge interpretacije.

Knjiga ima sicer dva dela – "življenjska pot" in "ustvarjalna pot". Obe je med seboj težko ločiti, saj sta bili med seboj tesno prepleteni, neločljivo povezani, tako na nekatere podatke naletimo v obeh poglavjih, saj jih je bilo nemogoče ločiti.

Radicev rod izvira iz južne Madžarske. Službena pot, oče je bil zadolžen za obnovo cest, je Radicseva starša pripeljala v Postojno, kjer se Peter Pavel rodil 26. septembra 1836. Po ljudski šoli v rodnem mestu, je nato obiskoval gimnaziji v Ljubljani in Gradcu, kjer je maturiral. Vpisal se je na tamkajšnjo univerzo in začel študirati zgodovino, latinski in nemški jezik. Že po prvem letu pa so se zanj razmere temeljito spremenile. Umrli mu je oče, denarja za nadaljnje šolanje ni bilo, pisal je prošnje za štipendije, ministrstvo mu je svetovalo spremembo smeri študija, da bi kasneje lahko poučeval na gimnaziji. Pred končnimi izpiti se je zaposlil, saj je ob vsem skrbel še



Tanja Žigon

Zgodovinski spomin
Kranjske
Življenje in delo
Petra Pavla pl. Radicsa (1836–1912)



za bolešno mater, ki se je preselila na Dunaj. Po učeval je v Ljubljani in na Dunaju. Čeprav po nekaterih spominskih zapisih tedanjih dijakov, ki so predstavljeni v knjigi, ni bil priljubljen, je zanj predstavljal učiteljski poklic reden vir finančnih dohodkov. Pogosto ga je iz finančne zagate rešil Anastasius Grün. Kljub priporočilom tako eminentnega moža ni uspel dobiti službe niti na Dunaju – prosil je za mesto v dunajskem državnem arhivu in kasneje še v dvorni knjižnici, niti v Ljubljani – tu se je potegoval za mesto bibliotekarja. Preživljal se je s pisanjem član- kov, krajši čas je urejal zagrebški časopis – *Agramer Zeitung*, v Ljubljani pa *Triglav*. Po poroki leta 1869 se je z ženo za nekaj let ustalil v prestolnici monarhije, kjer sta bila oba vidna predstavnika tamkajšnjega literarnega življenja. Vir dohodkov so v tem času predstavljali le honorarji za članke, a družina se je povečala, leta 1873 se je staršema pridružil prvorojenec Erwin.

Leta 1876 so se preselili v prestolnico Kranjske, vzrok za ta korak je bila bolehnost Hedwige, ki je upala, da bo milejše podnebje nanjo dobro vplivalo. Tako so prišli z živahnega Dunaja v ljubljansko mrtvilo. Družino so v prvih letih na Kranjskem spremljale nesreče, dva otroka sta umrla kmalu po rojstvu, mala Mizzi si je v rosi mladosti poškodovala oko. Leta 1885 se je rodila najmlajša hči Paula Marianne. Vsekakor pa to ni bil čas finančnega blagostanja družine, stalen dohodek je predstavljalo le kratkotrajno Radicsevo uredniško delo pri časopisu *Laibacher Zeitung*, sicer so bili odvisni od honorarjev za članke. Pomemben korak je v tem času naredila Hedwig, ki je v Ljubljani leta 1886 ustanovila javno izposojevalnico knjig. Na ta način je prispevala k družinskemu proračunu in postala tudi pomemben dejavnik v ljubljanskem kulturnem življenju. Tanja Žigon je podrobno predstavila tako njeno knjižnico, njene stike z uveljavljenimi evropskimi avtoricami kot tudi njen ljubljanski družbeni krog. Med njene pobude sodi tudi ustanovitev ljubljanske ljudske kuhinje (1877), ki je bila organizirana po vzoru berlinske in le tri leta po dunajski, bila je prvi korak za izboljšanje socialnih razmer na Kranjskem. Hedwig se je v člankih v različnih časnikih in časopisih zavzemala za izboljšanje položaja žensk, kajti zavedala se je, da le izobraževanje in znanje lahko pripomoreta k napredku. Sicer pa je Žigonova njene objave označila kot zgodovinske opise, turistične reportaže, poročila, biografije, recenzije in krajše strokovne prispevke. Po moževi smrti je nadaljevala z zbiranjem gradiva o nemški literaturi na Kranjskem in tako pripomogla, da je bilo v pregledno delo *Deutsch-Österreichische Literaturgeschichte* vključenih nekaj kranjskih avtorjev, med njimi je izpostavila tudi pomen slovenskih.

V drugem delu knjige sledimo Radicsevimi objavam od prve recenzije, ki jo je pri dvajsetih objavil v *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain*, pa

preko pomembnejših objav npr. monografije o Herbardu VIII. Turjaškem (1862) do monografije o Valvasorju (1910). Zanimivo je, da pri številnih razpravah lahko spremljamo njihovo nastajanje, gmotne probleme in končno odmeve strokovne javnosti, kar je lahko avtorica rekonstruirala na podlagi korespondence in drugega arhivskega gradiva.

Podrobno obravnava tudi sodelovanje s časniki na Dunaju in kasneje v Ljubljani pa pomemben delež pri ustanovitvi Grillparzerjevega društva na Dunaju in sodelovanje v njegovih publikacijah. V monumentalni seriji o avstrijskih deželah – *Die Österreichisch-Ungarische Monarchie in Wort und Bild* je Radics sodeloval s teksti o Kranjski in Koroški. Valvasor, njegovo življenje in delo, ki ga je pritegnilo že v mladosti, ko je Zagrebu našel zgodovinarjevo knjižnico, pa vse do 1910, ko je delo zaokrožil z izdajo prve znanstvene monografije na Slovenskem *Johann Weikhard Freiherr von Valvasor: (geb. 1641, gest. 1693)*. Tudi tu je Žigonova podrobno raziskala ozadje raziskav, finančna vprašanja, ki so delo spremljala in končno velik uspeh in priznanje sodobnikov. V marsičem delo še ni preseženo, prav tako kot ne raziskava o zgodovini nemškega gledališča v Ljubljani, za katero je Radics zbral tudi ogromno dokumentarnega gradiva, a žal objavil le prvi del. Morda lahko na tem mestu dodamo le podatek, da čeprav časniki o predstavi, ki jo je pripravil Radics za slovesno otvoritev kranjskega deželnega zbora januarja 1863, niso pisali, je o dogodku ohranjen plakat v zbirki plakatov Nemškega gledališča v knjižnici Narodnega muzeja Slovenije (1862/63, št. 87).

Čeprav bi tako dela Petra Pavla kot Hedwig težko uvrstili med leposlovje, sta kljub vsemu večkrat dobila podporo Schillerjeve ustanove iz Weimarja, ki je bila namenjena nemškimi literarnim ustvarjalcem.

V štirih prilogah sta predstavljeni bibliografiji Petra Pavla pl. Radicsa, njegove žene Hedwig pl. Radics-Kaltenbrunner, arhivsko gradivo in tiskovine o nemškem gledališču ter popis Radicseve zapuščine v Narodnem muzeju Slovenije.

Z monografijo Tanje Žigon o življenju v 19. stoletju na Kranjskem, katere rdeča nit je življenje in delo zakoncev Radics, smo dobili odličen pregled dogajanj na različnih področjih, obenem pa s povezavami z življenjem v drugih delih monarhije lahko vidimo mesto dežele Kranjske v tistem času. Kot zanimivost naj zapišem še, da sta oba, čeprav sta za tisti čas dosegla nadpovprečno starost, delala in ustvarjala še v jeseni svojega življenja in prav dejavnost v zadnjih letih jima je prinesla šele priznanje in tudi finančno neodvisnost. Pred seboj imamo torej odlično delo, ki ponuja odgovore na marsikatero vprašanje, odpira pa tudi nove poti za raziskovanje 19. stoletja.

Anja Dular